

bukolikus közösségét énekli. A forradalmárból pogány lett: mindenbeszerelmesedés. Menekülés ez vagy törvényes folyamat? A versüggé-szépülés lehet törvényes folyamat, ha a költő nem ismerte, nem vállalta a korszerű szociális célkitűzést, de Morvayt ez a céltisztaság már megragadta és Morvay ezt kollektív erőtényezővé is tudta kristályosítani. Amikor tehát most elejti és elsimogatja, akkor ez menekülés. Menekülés, mert Morvay már megírta a „Magamig-ért a sor“ tiszta célú, félre nem magyarázható szociális verseit. Ezzel a mértékkal, ezzel a szociális pluszszal a kezünkben ahhoz a Morvayhoz kell fellebbeznünk, aki fogadalmass tudatossággal vállalta küldetését.

*semmi ellágyulás és semmi hullás!
Biztos és kegyetlen kitartással a vonal mentén,
mint két ökör szánt halálhollók közepette is.*

*És ameddig pusztító esőbe nem mosódik el örökre-halón
ez a paraszti fekete faj, sehová nem tágitok!*

A szlovenszkói adottság, a költő vállalt szociális beállítottsága Sáfárynál csakugy, mint Morvaynál versüggé szépült: a Verhovina van a költészetért és nem megfordítva, a zsellérsorsból is ma már inkább Morvay profitál. Korjelenség ez: az intellektuel és elől az élen a költő, újra búvkört vont maga köré, távolságot szakít, kamatot élvez, magaslatti pontokat keres, szigetre vonul: a költészetből túlregett gyümölcs lett, de munkások, zsellérek — nekik idegen, izetlen anyagba harapnak. Szép volt, nagy és lelkesítő a munkásság emberiségügye: ezt meglátni és láttatni, ezt felismerni és életfeladattá hirdetni mindennél nagyobb eredmény volt. Aki ebben a kor- és emberformálásban szót kért, új ember lett maga is. Legyőzhetetlennek hitt közösség kovácsolódott itt egybe, a cél közelségét érezte és vágyta mindenki. Itt hittel lehetett dacolni, erővel dacolni, itt a költészet — tett lett, a vállalás továbbhullámozott és tömegeket erősített. Ma az intellektuel a munkásság emberiségügyét már nem vállalja ugyanolyan hévvel, mint azelőtt. A koncentrációs táborok ténylidérce ráfeküdt a költők hangjára, itt-ott még finom rezdüléseket csal elő, de a szocializmus ügyének tiszta és nyílt vállalása már nem csap ki a sorokból. A nagy élmény — a munkásság emberiségügyének a felismerése — a mélyből még tarajos hullámokat vet a felszínre, a reális látás sem tűnt el egészen, de a hullámok tetején csak valóságjegyek uszkálnak. A költészet ma már nem a Verhovináért van elsősorban. (Még egy közlemény).

Fábry Zoltán

CERVANTES. Marx és Engels kedvelték Cervantest. Nem a romantikus lázadót üdvözölték Don Quijotteban, mint ahogy Byron tette, nem is a jövődő előfutárát vagy a valóság legyőzésén hiába fáradó idealistát, mint Heine vagy Hugo. Sem Marx, sem Engels nem adtak sehol elemzést Don Quijotteról, Engels egy megjegyzéséből azonban kitűnik, hogy két társadalom összeütközésének a kifejezését, egy átmeneti kor remekművét látta benne. Valóban, Don Quijotte a hanyatló hűbériség eposza. Cervantes korában kezdi a kereskedelmi tőke megbontani a régi gazdasági-társadalmi rendet. Anglia és Spanyolország a gyarmati piacokon a tengerek uralmán, a világhegemónián tűznek össze. Ebben az emlékezetes harcban Anglia győz, a „legyőzhetetlen Armada“ szétverésével (1588).

Cervantes a kismességből származik, egy tönkrement ősi családból. Szülei, noha nem volt vagyonuk, jó nevelésben részesítették, már fiatalon azonban kénytelen saját maga eltartani magát. Hadi pályára lép s a törökök elleni lepantói ütközetben megsebesül. Olaszországban utazgat, visszafelé kegyetlen kalózok kezébe kerül. Tömlöcbevetve, megáncolva

kinozzák börtönőrei, akik nagy váltságdíjat remélnek, ő azonban nem hagyja megtörni magát. Nagy lelki erővel tűri a szenvedéseket s állandó halálveszedelemmel dacolva sem szűnik meg küzdeni szabadulásáért: végül is öt év múlva szabadon engedik. (1580.) Nyomorában, üldözöttségében a legkülönbözőbb mesterségeket űzi. A tehetségével annyira ellenkező foglalkozások s kétes helyzete ellenére módot talál arra, hogy megírja *Uj példázatait* és a *Don Quijotte* első részét, amely már megjelenésekor figyelemreméltó sikert ér el. (1605). Élete továbbra is küzdelmes. Befejezi a *Don Quijotteot*, melynek második része közvetlenül halála előtt jelenik meg.

A *Don Quijotte* — mint Cervantes a regény előszavában és a könyv végén jelzi — a lovagregények paródiája. A lovagregények — mint ismeretes — legendás hírű lovagok tetteit dicsőítették. Ami Cervantes művét ezektől a regényektől megkülönbözteti, az — realista jellege. Tagadhatatlan: a találékony hidalgó, *Don Quijotte de la Mancha*, a hú *Sancho Pansa* kíséretében rendkívüli, sőt valószínűtlen kalandokon megy keresztül. A mű ennek ellenére mélyen realista marad, mert nem képzeletbeli bűvészkedéseket, hanem valódi társadalmi viszonyokat tükröz. *Don Quijotte*, a tönkrement nemes, a deklasszált hidalgó lelkivilágát fejezi ki. A kialakulóban levő polgári társadalom számára a hajdani lovag haszontalan lény. Ha ő még nem is vette tudomásul, krónikása Cervantes nagyon jól tudja. Épp ezért tárgyilagosan rajzolja ezeket a lovagokat, akik nem jutottak el a történelmi fejlődés megértéséhez, akik nem akarnak szembenézni az elkerülhetetlen és közeli véggel, s nem képesek beismerni élősdit voltukat. A letűnt lovag a hűbéri rendszer központi alakja, aki az özvegyek és árvák szolgálatába állította kardját, küzdött hölgyéért, harcolt a becsület és az igazság, azaz a feudális erkölcs és katolikus vallás győzelméért, most átadja helyét a kalmárnak és az uzsorásnak. A kisenemesség, miután tönkrement, alkalmazkodik a városi élethez s a kereskedelmi tőke által ráerőszakolt lehetőségekhez. *Don Quijotte* élete egy örökre letűnt hűbériség varázslatos álma és a kialakuló polgári rend, az idilli, de irreális múlt és az idegen ellenséges, utálatos, de teljesen reális jelen közt szakad ketté.

Vajjon elfogadja-e a büszke hidalgó ezt a valóságot? Ha elfogadná, megszűnnék hidalgónak lenni. A hűbéri arisztokráciának, mint társadalmi osztálynak a menthetetlensége és az új rendhez való alkalmazkodása súlyos nehézségei diktálták Cervantesnek műve lírikus befejezését, ezek helyezték *Don Quijotte* homlokára a lehetetlen álmok és az előre elítélt vágyak költőies fénykoszorúját.

A Renaissance feltörekvő polgársága, amelyhez sokban Cervantes is hozzátartozik már, látta a hűbéri világ hanyatlását s torznak, elveszetteknek ítélte azt és a letűnt kor szalmabábjai előtt hatalmas kacajra fakadt. E nevetésnek két neve van: *Gargantua* és *Don Quijotte*, *Rabelais* és *Cervantes*. Mindketten a középkor végét hirdetik, mindketten új világfelfogást jelentenek *De mig Rabelais* — a harmadik rend törekvéseinek tobzódó kifejezése, a hűbéri világ könnyörtelen szatirája — letaszítja a görcsösen kapaszkodó multat a semmiségbe, addig *Cervantes* gunyolódása tele van melankólikus keserűséggel. Humora elárulja fájdalmát. *Rabelais*-val szemben *Cervantes* maga is osztálya vesztett hidalgó, aki sajnálkozik és megbocsát. Szereti a halálra ítélt nemességet, szereti, mert tudja, hogy az ítéletet kimondták fölötte. Épp ezért *Cervantes* regényének nem az a lényege, hogy lovagregény paródia, hanem, hogy tiszta realista módon felfedez és leír egy olyan életmódot és osztályt, mely már magában is a múlt paródiája. S jóllehet a nagy társadalmi hajótörés tanuja, a gyöngédségnek és fájdalomnak mily mérsékletes éleslátásával írja le viszonytagaikat! Mennyi szimpátiával beszél a letört arisztokratákról, akik

homlokuk verejtékével kénytelenek megkeresni kenyérüket (La ilustre Fragona) vagy amint a cigányok bolygó életére szánják magukat (Preciosa).

Shakespeare, aki egyidőben élt Cervantessel, szintén megörökítette a deklasszált arisztokrata típusát. Míg azonban az ő Falstaffja fajtalan, részeges, önző fráter, aki csak saját személyével törődik és idegen tőle minden „becsületérzés“, addig Cervantes az idealizált feudalizmus legnemesebb vonásaival ruházta föl Don Quijotteot. Miért nevetséges Don Quijotte, az igazságtalanságok megtorlója, harcai és küzdelmei közi? Mert az agonizáló osztályok makacsságával, melyek nem akarják tudomásul venni a történelem ítéletét, nem értette meg a saját anakronizmusát. Éltek valaha hatalmas lovagok, nagy kiterjedésű uradalmak birtokosai, pajzssal, pallossal felfegyverezve, akik pompás paripákat táncoltattak és a legcsodálatosabb vállalkozásokat hajtották végre. Don Quijotte ezzel szemben szegény, sovány, öreg és magányos. Van pár hold földje s gazdagsága és gazdasszonya meg szolgája közt él. A pajzsa lemezpapirból készült, tőre rozsdás. Rosinante, mely az ő szemében tútesz Nagy Sándor Bucephalosán, csont és bőr csupán. Csatlósa Sancho közönséges paraszt, még lova sincs, csak egy dühös szamara. Quijotte nem óriásokkal harcol, hanem szélmalomokkal. Egve a jöttéves vágyától, csak bajt okoz, mindenütt, mint ünneprontó jelenik meg, akikkel találkozik, mind szabadulni akarnak jelenlététől, mert a Búsképű Lovag tolakodó idegen, sirból kikelt figura.

És Sancho Pansa? Mint Don Quijotte, ő is a feudális világhoz tartozik. Ő sem érti meg, hogy az uralkodó osztály az eltűnésre hivatott és egy másik uralkodó osztály hivatott helyettesíteni. Sokan Don Quijotteban az ideális lendületet, Sancho Pansában pedig a praktikus és reális világhoz való ragaszkodást látták. Felületes elemzés. Ha Sanchot nem is Don Quijotte szélsőséges fanatizmusa mozgatja, ha józan paraszti esze elől nincs is elzárva, hogy levonja a tanulságokat, amelyekkel a valóság urát sújtja, mégis nem kevésbé vakon ragaszkodik urához és a feudális rendszerhez. Mint Quijotte, ő is valami utópikus és patriarchális hűbérrendszerről álmodik, amelyben a jóságos ur és a hűséges szolga közt atyai viszonyok uralkodnak, valami olyan feudalizmusról tehát, amelyen a valóságban soha nem létezett. A feudalizmushoz való hűség korántsem jellemzi a 16. század parasztságát. Sancho szájából történelmileg elmaradt parasztrétegek beszélnek. Cervantes, mint a tönkrement nemesség írója, főleg ezeket ismerte.

Ha az irodalom az osztályharc tükre, ha minden művészi termék, még az is, amely legtávolabb esik a mindennapi élet esetlegességeitől, meghatározott társadalmi környezetbe ereszti mély gyökereit, csak néhány ritka zseninek adatott meg, hogy hiven fejezze ki korát. Ezek közt éles fényvel ragyog Cervantes. Shakespeare-rel és Rabelais-vel két kor határán áll. A kapitalizmus mozgalmas és véres kezdeti emelkedésekor a középkor árnyain merengett. Általa egy pillanatra öntudatra ébredt az emberiség. Felejthetetlen vonásokkal rajzolta meg a hanyatló feudalizmust és ezzel objektíve a feltörekvő polgárságot szolgálta, mely a múlt gátjai ellen küzdött. A szélmalom-szárnyak, amelyek földreterítik Don Quijotteot, azt jelképezik, hogy a bolygó lovagok kora lejárt s a kamárók kora következik.

(Páris)

Jean Fieville

A WDEJENKO ÉS REGÉNYE. A legújabb orosz regény (A. Avdejenko: *Ich Liebe*. — Malik Verlag) kellemetlen csalódást jelenthet annak, aki a cím után indulva a regényben tényleg a szerelem játékait szomjazza. Van szerelem is ebben a regényben, a majd 300 oldalas